

УДК 378:811.11

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-09

Сенсибілізація студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості на заняттях з іноземної мови

Голуб І. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»;

e-mail: ivanna.y.holub@lpnu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6275-644X>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=qT5MbjwAAAAJ&hl=uk>;
(Львів)

Стаття розглядає можливості сенсибілізації студентів на заняттях з іноземної мови до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості. За теорією П. Браун, С. Левінсона ввічливість ґрунтується на існуванні ключових потреб людини щодо збереження особистої гідності та особистого недоторканого простору, що дозволяє говорити про ввічливість як про універсальну категорію. Проте ця універсальність не стосується способів реалізації ввічливості у різних культурах, натомість порівняльні дослідження свідчать, що кожна культура має свій специфічний арсенал мовних і немовних засобів вираження ввічливості. Результати цих досліджень є, на нашу думку, аргументом для того, щоб категорія стала предметом розгляду на заняттях з іноземних мов у вишах. Важливо, щоб студенти розуміли, що ввічливість – це складна система національно-специфічних стратегій, які спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування. При цьому потрібно звертати увагу студентів не лише на граматичні засоби вираження ввічливості у рідній та іноземних мовах, а й продемонструвати їм вплив лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час міжкультурного спілкування, а також те, як різна інтерпретація засобів вираження ввічливості представниками різних культур спричиняє непорозуміння у комунікації. Нами було сформульовано прийоми сенсибілізації студентів до проявів категорії ввічливості у міжкультурному спілкуванні. Ці прийоми знайшли своє втілення у відповідних вправах. Запропоновані вправи не мають на меті познайомити студентів із правилами ввічливості у культурах іноземних мов, які вивчаються, а загострюють чутливість студентів до впливу соціо-лінгвокультурних факторів на реалізацію ввічливості у міжкультурній комунікації. Саме усвідомлення студентами того, що постійно існує можливість виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні, які пов'язані із відмінностями у інтерпретації моделей ввічливої поведінки у різних культурах, є основною запорукою успішного подолання студентами у майбутньому таких ситуацій.

Ключові слова: методика навчання іноземних мов, міжкультурна комунікація, міжкультурні непорозуміння, сенсибілізація, соціокультурна компетенція.

Holub I. Sensitising students to the existence of sociocultural peculiarities of expressing politeness in the foreign language lessons. The paper considers possibilities of sensitising students to sociocultural peculiarities of expressing politeness in the foreign language lessons. According to the theory proposed by Penelope Brown and Stephen C. Levinson, politeness is based on the key human needs to maintain personal dignity and protect personal space. This allows us to talk about politeness as a universal category. However, universal ways of expressing politeness that are applicable to different cultures do not exist. In fact, comparative research shows that each culture has a specific set of verbal and nonverbal tools for expressing politeness. The results of this research proves that the category should be discussed in the foreign language lessons in the institutions of higher education. It is crucial that students understand that politeness is a complex system of nationally specific strategies that are aimed at harmonious communication without any conflicts. Therefore we have to draw students' attention not only to grammatical means for expressing politeness in the native and foreign languages, but to demonstrate influence of linguocultural and sociocultural factors on realization of politeness during the cross-cultural communication. Furthermore, we have to show how differences in interpretation of means for expressing politeness by representatives of different cultures cause misunderstandings in communication. Tools for sensitising students to manifests of politeness categories in the cross-cultural communication are

formulated. These tools are incorporated in corresponding exercises. The aim of the suggested exercises is not to introduce politeness rules of the cultures of the foreign languages that are learned by students, because these rules do not exist. The goal of these exercises is to sharpen students' sensibility to the influence of sociocultural and linguocultural factors on expressing politeness in cross-cultural communication. The mere awareness of the fact that there constantly exists the possibility of occurrence of misunderstandings in cross-cultural communication which are related to differences in the interpretation of the models of polite behaviour in different cultures guarantees successful resolution of such situations by students in the future.

Key words: cross-cultural communication, cross-cultural misunderstandings, methodology of foreign language teaching, sensitization, sociocultural competence.

1. ВСТУП

Формування у тих, хто вивчає іноземну мову (ІМ), соціокультурної компетентності як здатності орієнтуватися в іноземних культурах, адекватно діяти у ситуаціях міжкультурного спілкування і/або виконувати функції посередника у міжкультурній комунікації (МКК) традиційно перебуває у полі зору фахівців з методики викладання ІМ.

Формування соціокультурної компетентності є неможливими без усвідомлення студентами механізму міжкультурної комунікації і розвитку чутливості до соціокультурних факторів, які можуть викликати непорозуміння у ній [2, с. 223]. Дія цих факторів під час МКК безпосередньо пов'язана з категорією *ввічливості*, адже поведінка однієї зі сторін, яку інша сторона вважає неввічливою, стає часто причиною для міжкультурних непорозумінь.

Аналіз сучасних наукових публікацій засвідчив, що вітчизняні фахівці у галузі ІМ зосереджують свою увагу на навчанні учнів чи студентів граматичних і лексичних засобів вираження ввічливості у тій чи іншій ІМ, зокрема, це дослідження В. Карабана [3], О. Малої [4], Ф. А. Моїсєєвої [5], Н. О. Побережник [6], А. В. Сітко [7], Ю. Д. Скрипник [8]. Такий підхід провокує, на нашу думку, виникнення певних прогалин у міжкультурному навчанні, адже методичні розробки спрямовуються виключно на засвоєння студентами знань про засоби вираження ввічливості в ІМ та здобуття ними вмінь використовувати з цією метою ті чи інші лексичні та граматичні структури. При цьому поза увагою залишається аналіз впливу лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час МКК та усвідомлення того, що різна інтерпретація засобів вираження ввічливості сторонами міжкультурного спілкування спричиняє виникнення непорозумінь (актуальність).

У нашій статті маємо на меті розглянути можливості сенсibilізації (розвитку соціокультурних усвідомлення та чутливості) студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- викласти *теоретичні засади* реалізації категорії ввічливості у міжкультурному спілкуванні;
- обґрунтувати *необхідність сенсibilізації* студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості;

- запропонувати *прийоми* сенсibilізації студентів до реалізації категорії ввічливості у МКК
- розробити *вправи* для сенсibilізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості у МКК.

Відповідно до поставленої мети і сформульованих завдань об'єктом нашого дослідження є процес навчання іноземної МКК майбутніх фахівців з ІМ, а предметом – прийоми сенсibilізації студентів на заняттях з ІМ до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості під час МКК.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Теоретичні підходи до розуміння «ввічливості». Концепції «ввічливості» у лінгвістиці.

Категорія ввічливості – це функціонально-семантична універсалія, формами якої виступають засоби вираження різного роду соціальних стосунків між співбесідниками [3]. Лінгвістична ввічливість спрямована на відповідне використання мови з метою підтримання процесу комунікації, але мовленнєве спілкування не відбувається в соціальному вакуумі. Партнери по комунікації завжди перебувають у конкретних стосунках, що певною мірою впливають на саме спілкування, тому категорія ввічливості відображає систему ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки (мовної і немовної). Водночас, ввічливість – це вияв поваги до комуніканта, відповідно до прийнятих у певному суспільстві правил і норм, що є запорукою успішного процесу комунікації [8].

Ввічливість ґрунтується на двох основних соціальних потребах людини: прагненні бути соціально визнаним («збереження власного обличчя»/особистої гідності) та її праві на особистий недоторканий простір (теорія П. Брауна, С. Левінсона) [9]. Так, наприклад, виявляючи свою зацікавленість під час спілкування, роблячи комплімент чи дякуючи, ми даємо співрозмовнику сигнал про визнання його гідності, поваги та симпатії і очікуємо цього ж від нього. Водночас, висловлюючи своє прохання чи вимогу непрямо, а завуальовано, ми, неначе, залишаємо за нашим співрозмовником особисту свободу дій і свободу прийняття рішень. Те, що ввічливість ґрунтується на існуванні ключових потреб людини щодо збереження особистої гідності та особистого недоторканого простору, дозволяє говорити про ввічливість як

про універсальну категорію [12, с. 244–253; 14, с. 154].

Хоча ця універсальність стосується двох ключових вимірів ввічливості, а не способів її реалізації у різних культурах, чимало людей схильні вважати особливості виявлення ввічливості, які прийняті у рідній культурі, універсальними, поширеними і у інших культурах. Проте, порівняльні дослідження різних культур свідчать, що ввічлива поведінка, загалом прийнята в одній культурі, може виявитись неввічливою у іншій, тобто кожна культура має свій специфічний арсенал мовних і немовних засобів вираження ввічливості [11]. Цей арсенал кожна людина здобуває в процесі своєї первинної соціалізації, яка починається у юному віці, переважно шляхом копіювання соціальної поведінки інших членів суспільства.

Розвиток прагмалінгвістики, науки про використання мови у комунікативних ситуаціях, став поштовхом у подальшому розвитку концепції ввічливості. Зокрема, було встановлено, що ввічливість виявляється на рівні мовної реалізації мовленнєвих актів. Наприклад, мовленнєвий акт «підтвердження існуючого особистого контакту з конкретно людиною» [11] може бути реалізований, зокрема, у питанні «Як справи?» або твердженні «Я радий Вас бачити». Деякі дослідники виділяють особливо чутливі щодо ввічливості мовленнєві акти, наприклад, прохання, подяка, вибачення, комплімент, вираження незгоди. Практика свідчить, що мовна реалізація цих мовленнєвих актів є різною у різних культурах [11].

Контрастивна прагматика порівнює реалізацію однакових за функціями мовленнєвих актів у однакових або схожих комунікативних ситуаціях у різних мовах, беручи до уваги вплив ситуативних, функціональних, суспільних факторів. Такий аналіз дозволяє отримати інформацію про можливі соціокультурні відмінності у реалізації мовленнєвих актів у схожих комунікативних ситуаціях у різних культурах [12, с. 244–253]. Наведемо приклад, який показує, що мовленнєвий акт «звертання до особи» у комунікативних ситуаціях, пов'язаних із спілкуванням викладачів та студентів, по-різному реалізується в українській та німецькій культурах:

Мовленнєвий акт: звертання до особи	
Комунікативна ситуація: спілкування викладача та студентів в університеті	
Мовна реалізація в українській мові: Наталю, що Ви думаєте про цю проблему?	Мовна реалізація в німецькій мові: Frau Schumann, wie ist Ihre Meinung dazu...

• у німецькій академічній культурі звертання викладачів до студентів за допомогою форм «Frau/Mann та прізвище» підкреслює рівноправність і демократизм у спілкуванні, натомість форми звертання до студентів лише по-імені були б сприйняті як дещо фамільярні;

• в українській культурі звертання викладачів до студентів за допомогою форм «пан/пані та прізвище» було б сприйняте як дуже дистанційне і офіційне, натомість звертання на «Ви та ім'я» є дружнім і в той же час не порушує дистанцію офіційного спілкування.

Наведений приклад показує, що хоча варіанти мовної реалізації мовленнєвого акту у двох мовах відрізняються, але вони є *рівноцінними за рівнем ввічливості*.

Для реалізації ввічливості крім згаданого вище фактору «мовленнєвий акт та його мовна реалізація», важливими є чимало інших соціокультурних і лінгвістичних факторів, зокрема прямота чи непрямота у формулюванні висловів, вибір регістру спілкування, ритуали поведінки, цінності, паравербальні і невербальні фактори [14, с. 170]. У ситуаціях міжкультурного спілкування вплив цих факторів залишається поза увагою, натомість неочікувана для нас поведінка партнера по спілкуванню пояснюється його індивідуальними рисами характеру, зокрема, його неввічливістю. Таке явище дістало у соціолінгвістиці назву «психологізація інтерпретації» [14, с. 158]. Так, наприклад, колеги-викладачі ІМ з Австрії звертали нашу увагу на те, що частки 'mal', 'doch', які вживаються у проханнях (наказовий спосіб) для пом'якшення прямоти звернення, не мають у австрійській культурі такого ж значення як у німецькій і, навпаки, сприймаються як неввічливість, як тиск на співрозмовника (Зроби *вже/нарешті*). Натомість ввічливі прохання австрійці дуже часто формулюють за допомогою питальних речень з дієсловами умовного способу, і ця граматична форма для вираження ввічливого прохання вживається в Австрії частіше, ніж у Німеччині.

Можемо припустити, що у схожих ситуаціях спілкування не кожен із співрозмовників із двох культур задумується над тим, що прохання у формі дієслова наказового способу і пом'якшувальних часток, які поширені у німецькій культурі, можна прирівняти за рівнем ввічливості до вживання питальних речень з дієсловами в умовному способі в австрійській культурі. Навпаки, чимало австрійських співрозмовників вважатимуть, що німці схильні більш прямо формулювати свої прохання саме тому, що вони неввічливі.

Цей приклад свідчить, що під час МКК помилки у сфері прагматики (пов'язані із особливостями мовного оформлення певного мовленнєвого акту) можуть дуже заважати, значно більше, ніж граматичні помилки, тому що інша сторона спілкування часто пов'язує їх саме з браком ввічливості [14, с. 163].

2.2. Сенсibilізація студентів до реалізації соціокультурних особливостей ввічливості. Наведені нами приклади лінгвістичних досліджень щодо визначення категорії ввічливості та її реалізації у міжкультурному спілкуванні є, на нашу думку,

аргументом для того, щоб дана категорія стала предметом розгляду на заняттях із ІМ у вишах. Такий підхід вдало вписується у концепцію міжкультурної підготовки майбутніх фахівців з ІМ, запропоновану Н. Ф. Бориско, в основу якої покладено необхідність чіткого міжкультурного спрямування всіх навчальних дисциплін, зокрема, наявність у дисциплінах міжкультурно орієнтованих тем [1, с. 12–13].

Важливо, щоб студенти розуміли, що ввічливість – це складна система національно-специфічних стратегій, які спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування. При цьому потрібно звертати увагу не лише на граматичні засоби вираження ввічливості у рідній та іноземних мовах, а й продемонструвати студентам вплив категорії ввічливості на перебіг міжкультурного спілкування. Йдеться, передусім, про вплив лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час МКК та про те, як різна інтерпретація представниками різних культур засобів вираження ввічливості спричиняє непорозуміння у МКК.

Не викликає заперечень, що на заняттях з ІМ можливий лише фрагментарний підхід до вивчення іноземних культур. Адже у процесі навчання можуть бути розглянуті лише окремі аспекти іншопольового світу. Отримані культурно специфічні знання можуть бути лише острівцями розуміння, які не гарантують безпроблемне порозуміння під час МКК. Окрім того, така категорія як «правила ввічливої поведінки для тієї чи іншої культури» є дуже узагальненою і тому може бути лише приблизним орієнтиром, але не запорукою успіху у міжкультурному спілкуванні. Набагато важливішими, ніж знання правил ввічливості, є усвідомлення студентами того, що існують національно-специфічні вияви ввічливості, та розвиток чутливості студентів до того, як ці вияви реалізуються під час міжкультурного спілкування і як вони впливають на досягнення чи недосягнення порозуміння у ньому.

Розвиток усвідомлення та чутливості студентів можемо поєднати у терміні *сенсифілізація* [2, с. 223], тому пропонуємо *прийоми сенсифілізації студентів на заняттях з ІМ до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості*.

Виділяємо декілька *приймів*, які дають змогу сенсифілізувати студентів до існування:

- національно-специфічних концепцій ввічливості;
- об'єктивних соціокультурних і лінгвістичних факторів, які впливають на реалізацію ввічливості;
- особливостей нашого сприймання поведінки партнера, яка не відповідає прийнятим у нашій культурі уявленням про ввічливість;
- можливостей виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні через відмінності у проявах ввічливості;
- стратегій, які допомагають помічати можливі непорозуміння, пов'язані з різними уявленнями про ввічливість у ситуаціях міжкультурного спілкування.

Реалізація цих прийомів неможлива без елементів аналізу студентами взаємодії національно-специфічних виявів ввічливості під час ситуацій МКК та рефлексії з приводу того, як вони (студенти) схильні сприймати поведінку представників іноземних культур у цих ситуаціях. Саме тому обов'язковим елементом вправ для розвитку сенсифілізації студентів буде *фаза рефлексії*.

Прийоми сенсифілізації студентів щодо взаємодії національно-специфічних виявів ввічливості у МКК знайшли свою реалізацію у відповідних *вправах*, які ми пропонуємо Вашій увазі. (Запропоновані нами вправи призначені для занять із німецької мови, але вони можуть бути використані на заняттях із різних ІМ.) При знайомстві з вправами особливу увагу треба звертати на мету вправи, саме у ній відображена ідея соціокультурної сенсифілізації, та на фазу рефлексії, під час якої саме і відбувається сенсифілізація.

2.3. Вправи для сенсифілізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості у МКК.

Вправа 1:

Мета: сенсифілізація студентів до двох вимірів ввічливості («збереження власного обличчя» та права на особистий недоторканий простір), а також до того, що розуміння ввічливості є ситуативним і суб'єктивним.

Виконання: Студенти висловлюють думку з приводу того, як вчинити ввічливо у конкретній ситуації і аргументують, чому саме така поведінка є ввічливою.

Stellen Sie sich vor: Jemand sagt, dass er krank ist und sein Gegenüber nicht sicher ist, ob er durch Nachfragen sein Interesse bekunden soll oder ob dem Kranken das eher unangenehm wäre, weil es doch zu persönlich ist.

Рефлексія: З якими двома вимірами пов'язана ввічливість? Чи можна вважати ввічливу поведінку незалежною від комунікативної ситуації та об'єктивною?

Вправа 2.

Мета: сенсифілізація до факту, що реалізація ввічливості пов'язана із власною культурною ідентичністю, усвідомлення відбитку, який наклала рідна культура на розуміння ввічливості.

Виконання: Студенти пригадують із власного досвіду ситуації, коли дії їхніх іноземних партнерів по спілкуванню видавались їм неввічливими і, навпаки, коли у них під час спілкування із іноземцями виникало відчуття, що вони (студенти) діють неввічливо.

Beantworten Sie folgende Fragen:

1. Wann hatte ich in Deutschland oder im Kontakt mit Menschen aus Deutschland das Gefühl „Die Deutschen sind unhöflich /zu höflich“? Beschreiben Sie diese Situationen.

2. Bei welcher Gelegenheit hatte ich das Gefühl „Ich habe mich nicht richtig benommen“?

Рефлексія: Чому у різних культурах існують різні уявлення про те, які моделі поведінки вважаються ввічливими, а які ні?

Вправа 3

Мета: аналіз ситуацій міжкультурного спілкування, усвідомлення того, що в основі відмінних між собою моделей ввічливої поведінки у різних культурах лежать соціокультурні або лінгвістичні фактори.

Виконання: Студенти аналізують ситуації міжкультурного спілкування (описані представниками української культури), у яких помітні відмінності у моделях поведінки, що вважаються ввічливими в українській та іноземних культурах.

Situation: In einer deutschen Stadt schleppt eine ukrainische Frau ihren riesigen Koffer die Treppen in der Fußgängerunterführung runter. Ein junger Mann spricht sie an: „Soll ich Ihnen helfen?“ Die Frau reagiert auf den Vorschlag sehr erfreut: „Oh, danke!“ Darauf erwidert der junge Mann: „Kein Problem!“ und läuft weiter, ohne der Frau mit dem Koffer zu helfen.

Рефлексія: Як можна пояснити причини неочікуваної для нас, українців, поведінки представників іноземних культур, яку ми схильні вважати неввічливою? Чи помітний у цих ситуаціях вплив певних соціокультурних і лінгвістичних факторів? Яких саме? (Причина «неввічливої поведінки»

німця у тому, що він не зрозумів наміру жінки, яка висловила фразу „Oh, danke!“ свою вдячність за намір їй допомогти, а молодий чоловік інтерпретує цей намір як «Дякую, не потрібно!» Цей лінгвістичний фактор має назву «комунікативний намір та його мовна реалізація».)

Вправа 4. (Ідея для вправи взята з посібника „Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation“) [10, с. 19].

Мета: Усвідомлення того, що а) в основі відмінних між собою моделей ввічливої поведінки у різних культурах лежать соціокультурні або лінгвістичні фактори; б) причини неввічливої поведінки шукаються в особистих якостях партнерів по спілкуванню (психологізація інтерпретації).

Виконання: кроки 1 та 2.

Крок 1: Впливом яких із наведених нижче факторів зумовлені відмінності у моделях поведінки, які вважаються загальноприйнятими і ввічливими у кожній із культур?

Фактори (наведені у порядку вірних відповідей): ритуали, теми спілкування (табу), цінності, невербальні фактори, структура певних типів дискурсів, комунікативний намір та його мовна реалізація.

Das wird als „normal“ bzw. „angemessen“ empfunden in Kultur:

Beispiel	Kultur A	Kultur B	Konvention
1. Einen Fremdem begrüßt man, ...	indem man ihm die Hand schüttelt.	indem man sich leicht verbeugt und dabei auf Distanz bleibt.	<i>Rituale</i>
2. Weiß man um persönliche Sorgen eines anderen Kollegen, ...	zeigt man ihm seine Anteilnahme, indem man ihn danach fragt.	zeigt man ihm seinen Respekt indem man sich jede Bemerkung darüber verbietet.	
3. Eine mündliche Vereinbarung ...	gilt als feste Zusage.	kann jederzeit von beiden Partnern noch einmal in Frage gestellt werden.	
4. Körpergeruch...	gilt als Teil der natürlichen Ausstrahlung einer Person.	wird durch sorgfältige Hygiene vermieden und durch Parfüm überdeckt.	
5. Witze und Anekdoten werden bei Gesprächen im beruflichen Kontext ...	als Beitrag zum guten Gesprächsklima und zum Abbau von Spannungen geschätzt.	als unpassende Störung oder als unsachgemäße Ablenkung empfunden.	
6. Nicht Einverständnis mit einer vorgeschlagenen Lösung würde man z.B. so formulieren:	„Ich halte diese Lösung für ungeeignet“.	„Ja, das ist ein ausgezeichneter Vorschlag. Vielleicht könnte man auch folgende Lösung noch in Erwägung ziehen: ...“	

unhöflich · unehrlich · ungepflegt · gekünstelt · unseriös · unnatürlich · aufdringlich · abweisend · indiscret · unpersönlich · unzuverlässig · unflexibel · stur · humorlos · unsachlich · langweilig · unprofessionell · aggressiv

Beispiel	Vertreter aus Kultur A findet den Partner aus Kultur B wahrscheinlich:	Vertreter aus Kultur B findet den Partner aus Kultur A wahrscheinlich
1.	<i>abweisend</i>	<i>unhöflich, aufdringlich</i>
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Рефлексія: Уявіть собі, що представник із культури А спілкується із представником із культури В. Якою йому видаватиметься поведінка партнера?

Крок 2: Яким вважатимуть представники культури А представників культури В, якщо вони оцінюватимуть їх поведінку за нормами своєї рідної культури? І навпаки: яким вважатимуть представники культури В представників культури А, якщо вони оцінюватимуть їх поведінку за нормами своєї рідної культури? Використайте для цього наступні слова, ставлячи їх у відповідні колонки.

Рефлексія: Чи задумуємось ми у ситуаціях міжкультурного спілкування, що причини неочікуваної і неввічливої поведінки партнера можна пояснити соціокультурними і лінгвістичними характеристиками? Чому так відбувається? Як ми схильні інтерпретувати неочікувану поведінку партнера із іншої культури?

Вправа 5.

Рольова гра 'Moonies meet Sunnies.' (Ця вправа наведена у збірці Г. Льоше [13, с. 35].

Мета вправи: усвідомлення студентами того, що «незрозуміла» (відмінна від нашої) поведінка представників іноземної культури, під час спілкування з ними, може спонтанно видаватись нам вкрай неввічливою.

Виконання: робота у двох групах. Кожна з груп, представники культур Moonies і Sunnies, отримують інструкцію з описом моделей поведінки, які прийняті у цій культурі. Їм дається певний час (15-20 хвилин) для тренування цих моделей поведінки (у різних аудиторіях). Потім по 3 особи з кожної культури «відвідують» представників іншої культури в їхній аудиторії. Дотримання моделей поведінки кожної з культур під час спілкування є обов'язковим, розмовляти з представниками іншої групи забороняється, проте у власній групі можна обговорювати «розпізнані» стандарти поведінки, прийняті в іншій культурі. Гра триває доти, поки кожен з учасників не відвідає представників іншої культури (час перебування «у гостях» 5-10 хвилин). (Моделі поведінки у культурах Moonies і Sunnies побудовані на протилежностях, тому, природно, що представники цих двох культур вважатимуть поведінку один одного неввічливою.)

Moonies

1. Moonies begrüßen andere, indem sie sich gegenseitig die Haare raufen und fest in die Augen sehen.
2. Moonies stehen auf einem Bein.
3. Moonies zeigen ihre Erheiterung, indem sie sich am Ohr zupfen, aber niemals durch Lachen.
4. Moonies stehen ihrem Gegenüber ständig so nahe, dass sie dessen Geruch wahrnehmen können.
5. Moonies deuten niemals mit der Hand auf etwas, sondern stets mit dem Kinn.
6. Moonies sagen "ja" indem sie mit der flachen Hand vor ihrem Gesicht hin und her wedeln.

7. Moonies sagen "nein" indem sie sich mit der Faust auf die Brust klopfen.

8. Moonies äußern ihre Missbilligung durch ein lautes "ga-gaa" (Betonung auf der 2. Silbe und Betonung dabei nach oben).

Sunnies

1. Sunnies begrüßen andere mit einer Verbeugung aus 2 Metern Entfernung.

2. Sunnies wenden während des Sprechens das Gesicht vom Gegenüber ab und nähern sich nur auf 2 Armlängen.

3. Sunnies betonen bei jeder Frage das letzte Wort durch größere Lautstärke. Jede andere Betonung wird als 4. Beleidigung empfunden.

4. Sunnies zeigen Freude und Erheiterung durch Umschlingen des eigenen Körpers mit beiden Armen - und sie sind oft erheitert!

5. Sunnies sagen "nein" indem sie den Kopf zurückwerfen und mit der Zunge ein schnalzendes Geräusch machen.

6. Sunnies sagen "ja" indem sie sich mit der flachen Hand auf die Stirne klopfen.

7. Sunnies deuten niemals mit der Hand auf etwas, sondern nur mit den Lippen.

8. Sunnies zeigen ihre Missbilligung durch versteiertes Stehenbleiben.

Рефлексія:

1. Які моделі поведінки іншої культури Ви помітили?

2. Якою Вам видалась інша культура? (Чужою, дивною, недружною). Які почуття виникали у Вас партнери по спілкуванню? (Вони неввічливі і складні у спілкуванні?)

3. Яку роль у цих відчуттях відіграє «рідна культура? (Моделі поведінки у рідній культурі є основою для порівняння у контактах із іноземною культурою.)

Після виконання вправ 1-5 доцільно буде запропонувати студентам сформулювати *стратегії* для уникнення безпідставної негативної інтерпретації поведінки партнера по міжкультурному спілкуванню, наприклад: спостерігати за виразом обличчя партнера, не поспішати із негативною інтерпретацією неочікуваної для нас поведінки, яка видається неввічливою.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що запропоновані нами вправи не мають на меті познайомити студентів із правилами ввічливості у культурах ІМ, які вивчаються (бо таких правил просто не існує), а заострюють чутливість студентів до впливу соціо- і лінгвокультурних факторів на категорію ввічливості у МКК. Саме усвідомлення студентами того, що постійно існує можливість виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні, які пов'язані

із відмінностями у інтерпретації моделей ввічливої поведінки у різних культурах, є основною запорукою успішного подолання студентами у майбутньому таких ситуацій.

Отже, робимо висновок про те, що категорію ввічливості слід зробити предметом розгляду на заняттях з ІМ через виконання студентами вправ, які допомагали б їм усвідомити особливості реалізації категорії ввічливості у ситуаціях міжкультурного спілкування.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перспектива дослідження передбачає удосконалення прийомів сенсбілізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості у МКК та апробацію запропонованих нами у статті вправ, у яких використовуються ці прийоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориско, Н. Ф. (2018). Проблеми міжкультурної підготовки майбутніх учителів і викладачів іноземних мов. *«Іноземні мови»*, 93(1), 9–20. <https://doi.org/10.32589/im.v0i1.124861>
2. Голуб, І. Ю. (2015). *Адаптація навчальних матеріалів для формування соціокультурної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови*. Збірник наукових праць: Людина. Комп'ютер. Комунікація: матеріали міжнар. наук. конференції, 22-25 квітня. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 221–225.
3. Карабан, В. (2013). Важливість навчання узусу рідної та іноземної мов у підготовці викладачів. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2, 24–31. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_6
4. Малая, О. (2008). *Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних форумів*. (Дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
5. Моїсєєва, Ф. А. (2009). Принцип ввічливості у вербальній комунікації як умова успішного спілкування. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Гуманітарні науки*, 2, 40–46. Відновлено з <http://catalog.puet.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/auteurs/view/65627/source=default>
6. Побережник, Н. О. (2014). Морфологічні індикатори ввічливості у німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 23, 101–103. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_12_29
7. Сітко, А.В. (2007). Особливості відтворення етикетних форм англомовних питальних речень українською мовою. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 11, 296–302. Відновлено з <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/10862>
8. Скрипник, Ю. Д. (2006). *Комунікативна категорія ввічливості в корейській мові*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ. Відновлено з <http://referatu.net.ua/referats/7569/168257>
9. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage: Politeness Phenomena*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Eismann, V. (2017). *Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation. Trainingsmodul*. Berlin: Cornelsen.
11. Kotthoff, H. (2003). Aspekte der Höflichkeit im Vergleich der Kulturen. Abgerufen von <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-9330>
12. Liang, Y. (2013). Höflichkeit. In: A. Wierlacher, & A. Bogner (Hg.): *Handbuch Interkulturelle Germanistik* (pp.244-253). Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler.
13. Lösche, H. (2009). *Interkulturelle Kommunikation. Sammlung praktischer Spiele und Übungen*. Augsburg: Ziel.
14. Lüsebrink, H.-J. (2016). *Interkulturelle Kommunikation: Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Stuttgart: J.B. Metzker-Verlag.

REFERENCES

1. Borysko, N. F. (2018). Problemy mizhkul'turnoi pidhotovky majbutnikh uchyteliv i vykladachiv inozemnykh mov [Problems of cross-cultural training of preservice foreign language teachers]. *Inozemni movy [Foreign Languages]*, 93(1), 9–20. <https://doi.org/10.32589/im.v0i1.124861>. (in Ukrainian)
2. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage: Politeness Phenomena*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Eismann, V. (2017). *Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation. Trainingsmodul*. Berlin: Cornelsen.
4. Holub, I. Yu. (2015). *Adaptatsiia navchal'nykh materialiv dlia formuvannia sotsiokul'turnoi kompetentsii studentiv na zaniattiakh z inozemnoi movy [Adapting studying materials for developing sociocultural competence in students in foreign language classes]*. Proc. of int. sci. conf. "Liudyna. Komp'iuter. Komunikatsiia", Apr. 22–25. (pp. 221–225). L'viv: Natsional'nyj universytet "L'vivs'ka politekhnika." (in Ukrainian)
5. Karaban, V. (2013). Vazhlyvist' navchannia uzusu ridnoi ta inozemnoi mov u pidhotovtsi vykladachiv ta filolohiv inozemnykh mov [The importance of teaching the customary usage of the native and foreign languages in training translators and specialists in modern foreign languages]. *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu [Language and conceptual pictures of the world]*, 2, 24–31. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_6 (in Ukrainian)

6. Kotthoff, H. (2003). *Aspekte der Höflichkeit im Vergleich der Kulturen*. Retrieved from <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-9330>
7. Liang, Y. (2013). Höflichkeit. In: P. Bogner (Hg.), *Handbuch: interkulturelle Germanistik*. (S. 244–53). Stuttgart: J.B. Metzler.
8. Lösche, H. (2009). *Interkulturelle Kommunikation. Sammlung praktischer Spiele und Übungen*. Augsburg: Ziel.
9. Lüsebrink, H.-J. (2016). *Interkulturelle Kommunikation: Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Stuttgart: J.B. Metzler-Verlag.
10. Malaia, O. Yu. (2008). *Realizatsiia movlennievnykh stratehij vvichlyvosti u dyskursi nimets'komovnykh forumiv* (Dys. kand. filol. nauk). [Realization of Politeness Speech Strategies in German Internet-Forum Discourse (Philology PhD thesis)]. Kharkiv: Kyj natsional'nyj universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
11. Moisieieva, F. A. (2009). Pryntsyp vvichlyvosti u verbal'nij komunikatsii iak umova uspishnoho spilkuvannia [Politeness principle in verbal communication as a condition for successful communication]. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovskoho. Serii: Humanitarni nauky [Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tuhana-Baranovskiy]*, 2, 40–46. (in Ukrainian)
12. Poberezhnyk, N. O. (2012). Morfolohichni indykatory vvichlyvosti u nimets'kij movi [Morphological indicators of politeness in German using verbs and their categories]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filohiia [International Humanitarian University Herald. Philology]*, 23, 101–103. (in Ukrainian)
13. Sitko, A. V. (2007). Osoblyvosti vidtvorennia etyketnykh form anhlo-movnykh pytal'nykh rechen' ukrains'koiu movoiu [Peculiarities of translating etiquette forms of English interrogative sentences into Ukrainian]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky [Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics]*, 11, 296–302. (in Ukrainian)
14. Skrypnyk, Yu. D. (2006). *Komunikatyvna katehoriia vvichlyvosti v korejs'kij movi*. (Avtoref. Kandydatskoi dysertatsii) [The communicative category of politeness in Korean (Philology PhD thesis synopsis)]. Kyiv: Kyj natsional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka, Kyiv. (in Ukrainian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Ivanna Holub – PhD in Pedagogics, Associate Professor at Applied Linguistics Department of Lviv Polytechnic National University»; e-mail: ivanna.y.holub@lpnu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6275-644X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=qT5MbjwAAAAJ&hl=uk>;